

**Comparative Studies
in Jurisprudence,
Law, and Politics**

Analysis of Civil Liability in Cyberspace within the Iranian Legal System

1. Farhad Zareinezhad: Department of Private Law, KI.C., Islamic Azad University, Kish, Iran
2. Arezoo Malekshah*: Department of Law, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: a.malekshah@iau.ac.ir (Corresponding Author)
3. Pouria Razi: Department of Law, BA.C., Islamic Azad University, Hormozgan, Iran

ABSTRACT

With the expansion of information and communication technologies, cyberspace has become the primary platform for social, economic, and cultural interactions in contemporary societies. Alongside its numerous benefits, this transformation has generated new legal challenges, particularly concerning civil liability arising from online activities. The present study examines the various dimensions of such liability within the Iranian legal system and evaluates its strengths and weaknesses. In Iran's legal framework, civil liability is founded upon traditional principles such as the doctrine of causation and the principle of the personal nature of liability. However, these principles face significant challenges when applied to the distinctive characteristics of cyberspace, including user anonymity and the rapid dissemination of information. In particular, in cases involving violations of privacy and the dissemination of false information, the absence of comprehensive legislation results in extensive interpretations of traditional legal rules and, consequently, inconsistent outcomes. This study also examines efforts undertaken to formulate cyberspace-related legislation in Iran, including the "User Rights Protection Plan," and demonstrates that substantial legal gaps still remain. Ultimately, the research emphasizes the necessity of revising Iranian laws and developing specific regulations governing cyberspace in order to establish a coherent and effective legal framework for protecting individual rights in this environment. Based on the findings, it is recommended that, given the unique characteristics of cyberspace, codified laws be enacted to specifically address civil liability arising from online activities, privacy violations, and the dissemination of false information. Furthermore, the implementation of educational programs for users and online service providers regarding their rights and responsibilities in cyberspace can enhance awareness and strengthen their ability to protect both their own rights and those of others.

Keywords: *Civil liability, cyberspace, Iranian legal system, privacy violation, legal challenges.*

How to cite: Zareinezhad, F., Malekshah, A., & Razi, P. (2027). Analysis of Civil Liability in Cyberspace within the Iranian Legal System. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 9(2), 1-16.

© 2027 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Submit Date: 17 April 2026
Revise Date: 10 June 2026
Accept Date: 19 June 2026
Initial Publish Date: 19 June 2026
Final Publish Date: 22 June 2027

پژوهش‌های تطبیقی فقه،

حقوق و سیاست

تحلیل مسئولیت مدنی فضای مجازی در نظام حقوقی ایران

۱. فرهاد زارعی نژاد: گروه حقوق خصوصی، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران
۲. آرزو ملک‌شاه*: گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. پست الکترونیک: a.malekshah@iau.ac.ir (نویسنده مسئول)
۳. پوریا رضی: گروه حقوق، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، هرمزگان، ایران

چکیده

با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، فضای مجازی به بستر اصلی تعاملات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جوامع معاصر تبدیل شده است. این تحول به همراه مزایای خود، چالش‌های حقوقی جدیدی را به‌ویژه در زمینه مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های آنلاین به وجود آورده است. پژوهش حاضر به بررسی ابعاد مختلف این مسئولیت در نظام حقوقی ایران می‌پردازد و نقاط قوت و ضعف آن را بررسی می‌کند. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت مدنی بر اساس اصول سنتی مانند قاعده تسبیب و اصل شخصی بودن مسئولیت استوار است. این اصول در مواجهه با ویژگی‌های خاص فضای مجازی، نظیر ناشناس بودن کاربران و سرعت انتشار اطلاعات، با چالش‌هایی جدی روبه‌رو هستند. به‌ویژه در مواردی مانند نقض حریم خصوصی و انتشار اطلاعات نادرست، فقدان قوانین جامع منجر به تفسیر موسع از قواعد سنتی و نتایج متناقض می‌شود. این پژوهش همچنین به بررسی تلاش‌های انجام شده برای تدوین قوانین مرتبط با فضای مجازی در ایران، از جمله «طرح صیانت از حقوق کاربران»، می‌پردازد و نشان می‌دهد که هنوز خلأهای قانونی قابل توجهی وجود دارد. در نهایت، این تحقیق بر ضرورت بازنگری در قوانین ایران و تدوین مقررات خاص برای فضای مجازی تأکید می‌کند تا نظام حقوقی منسجم و کارآمدی برای حمایت از حقوق افراد در این فضا ایجاد شود. با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود که با توجه به ویژگی‌های خاص فضای مجازی، قوانین مدونی تدوین شود که به‌طور خاص به مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های آنلاین، نقض حریم خصوصی و انتشار اطلاعات نادرست بپردازد. ایجاد برنامه‌های آموزشی برای کاربران و ارائه‌دهندگان خدمات آنلاین در زمینه حقوق و مسئولیت‌هایشان در فضای مجازی می‌تواند به افزایش آگاهی و توانمندی آن‌ها در حفاظت از حقوق خود و دیگران کمک کند.

واژگان کلیدی: مسئولیت مدنی، فضای مجازی، نظام حقوقی ایران، نقض حریم خصوصی، چالش‌های حقوقی.

نحوه استناددهی: زارعی نژاد، فرهاد، ملک‌شاه، آرزو، و رضی، پوریا. (۱۴۰۶). تحلیل مسئولیت مدنی فضای مجازی در نظام حقوقی ایران. پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۹(۲)، ۱-۱۶.

© ۱۴۰۶ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

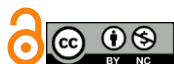
تاریخ ارسال: ۲۸ فروردین ۱۴۰۵

تاریخ بازنگری: ۲۰ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۲۹ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ اولیه: ۲۹ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ تیر ۱۴۰۶

در دنیای امروز، فضای مجازی به‌عنوان یک بستر جدید برای تعاملات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شناخته می‌شود. این فضا به دلیل ویژگی‌های خاص خود، چالش‌های حقوقی و اخلاقی متعددی را به همراه دارد (Dal Pizzol, 2020). یکی از این چالش‌ها، مسئولیت مدنی در فضای مجازی است که به‌طور خاص به تعیین مسئولیت قانونی افراد و نهادها در قبال خسارات ناشی از فعالیت‌های به‌روز شده اشاره دارد. با گسترش استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، کاربران به‌طور فزاینده‌ای در معرض خطرات قانونی ناشی از نقض حقوق دیگران قرار دارند. در این راستا، مسئولیت مدنی به‌عنوان یک مفهوم کلیدی در حقوق، به بررسی تعهدات قانونی افراد و نهادها در قبال خساراتی که به دیگران وارد می‌کند، می‌پردازد. این مسئله به‌ویژه در کشورهای مختلف، از جمله ایران، انگلستان و ایالات متحده، با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، قانونی و اجتماعی، ابعاد مختلفی به خود گرفته است (Cohen, 2020).

مسئله اصلی این پژوهش، تحلیل مسئولیت مدنی در فضای مجازی و مقایسه تطبیقی آن در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان است. این مسئله واجد ابعاد گوناگون و حائز اهمیت است. یکی از این ابعاد، تعاریف و چارچوب‌های قانونی مربوط به مسئولیت مدنی است. در بسیاری از کشورها، مسئولیت مدنی به‌عنوان یک تعهد قانونی شناخته می‌شود که در صورت وقوع خسارت به دیگران، فرد یا نهادی ملزم به جبران آن است. با این حال، در فضای مجازی، به دلیل پیچیدگی‌های خاص این فضا، تعاریف و چارچوب‌های قانونی به‌وضوح مشخص نیستند. به‌عنوان مثال، در ایران، هنوز قانونی جامع و مشخص در زمینه مسئولیت مدنی در فضای مجازی وجود ندارد و این موضوع می‌تواند منجر به تفسیرهای مختلف و عدم هماهنگی در برخورد با دعاوی مربوط به مسئولیت مدنی شود (Gordon, 2021). در انگلستان نیز، با وجود وجود قوانین و رویه‌های قضایی، هنوز چالش‌هایی در تعیین مسئولیت در موارد خاص وجود دارد (Regan, 2021).

نقض حریم خصوصی یکی دیگر از جنبه‌های کلیدی مسئولیت مدنی در فضای مجازی است. با گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین، حفاظت از حریم خصوصی کاربران به چالشی جدی تبدیل شده است. در این زمینه، بررسی قوانین و رویه‌های قضایی مربوط به نقض حریم خصوصی در کشورهای مختلف اهمیت دارد. در انگلستان، قوانین خاصی برای حفاظت از حریم خصوصی وجود دارد، اما در ایران، این قوانین هنوز به‌طور کامل توسعه نیافته‌اند. این عدم توسعه می‌تواند منجر به سوءاستفاده از اطلاعات شخصی کاربران و نقض حقوق آن‌ها شود (Solove, 2020). همچنین، با توجه به اینکه بسیاری از فعالیت‌های آنلاین بدون رضایت کاربران انجام می‌شود، نیاز به ایجاد چارچوب‌های قانونی مناسب برای حفاظت از حریم خصوصی در فضای مجازی به‌شدت احساس می‌شود (Calo, 2017).

انتشار اطلاعات نادرست نیز یکی دیگر از چالش‌های مهم در فضای مجازی است. فضای مجازی به‌عنوان یک بستر برای انتشار سریع اطلاعات، می‌تواند منجر به انتشار اخبار نادرست و اطلاعات گمراه‌کننده شود. این مسئله به‌ویژه در زمینه مسئولیت مدنی اهمیت دارد، زیرا ممکن است افراد یا نهادها به دلیل انتشار اطلاعات نادرست، مسئول شناخته شوند (DeNardis, 2014). در این راستا، بررسی قوانین و رویه‌های قضایی مربوط به مسئولیت ناشی از انتشار اطلاعات نادرست در کشورهای مختلف، می‌تواند به درک بهتر این مسئله کمک کند. به‌عنوان مثال، در انگلستان، قوانین خاصی برای مقابله با نشر اطلاعات نادرست وجود دارد، اما در ایران، هنوز چارچوب قانونی مشخصی برای این موضوع تعریف نشده است. این عدم وجود چارچوب می‌تواند منجر به تداوم مشکلات و چالش‌های قانونی در این زمینه شود.

چالش‌های حقوقی و فرهنگی نیز از دیگر ابعاد مسئله مسئولیت مدنی در فضای مجازی هستند. تفاوت‌های فرهنگی و حقوقی بین کشورهای مختلف می‌تواند تأثیر زیادی بر نحوه برخورد با مسئولیت مدنی در فضای مجازی داشته باشد. به‌عنوان مثال، در حالی که برخی کشورها قوانین

سخت‌گیرانه‌تری در مورد مسئولیت مدنی دارند، دیگر کشورها ممکن است رویکردی ملایم‌تر اتخاذ کنند (Lyon, 2018). این تفاوت‌ها می‌تواند منجر به عدم هماهنگی در برخورد با دعاوی مربوط به مسئولیت مدنی در فضای مجازی شود و نیاز به ایجاد یک چارچوب بین‌المللی برای مدیریت این مسائل را ضروری می‌کند. جنبه‌های مجهول و مبهم این پژوهش شامل عدم وجود یک چارچوب قانونی جامع و مشخص برای مسئولیت مدنی در فضای مجازی است. بسیاری از مسائل، از جمله نحوه تعیین مسئولیت در شرایط خاص، هنوز به‌طور کامل حل نشده‌اند و نیاز به تحقیقات بیشتری دارند. به‌عنوان مثال، در مواردی که چندین طرف در یک فعالیت آنلاین مشارکت دارند، تعیین مسئولیت هر یک از طرف‌ها می‌تواند پیچیده باشد (Tufekci, 2017). این موضوع به‌ویژه در مواردی که اطلاعات به‌صورت آنلاین منتشر می‌شود و ممکن است به‌سرعت به اشتراک گذاشته شود، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (West, 2020).

متغیرهای مرتبط با پرسش‌های تحقیق به سه دسته اصلی تقسیم می‌شوند: نخست، نوع نقض حقوق که شامل مواردی چون نقض حریم خصوصی و انتشار اطلاعات نادرست است. دوم، نوع جبران خسارت که می‌تواند به شکل مالی، عذرخواهی یا اصلاح وضعیت مطرح شود. در نهایت، نوع نهاد یا فرد مسئول نیز شامل افراد حقیقی، شرکت‌ها و پلتفرم‌های آنلاین می‌باشد. این متغیرها به تحلیل دقیق‌تر مسئولیت مدنی در فضای مجازی کمک می‌کنند. به‌عنوان مثال، نوع نقض حقوق می‌تواند تأثیر زیادی بر نوع جبران خسارت داشته باشد. همچنین، نوع نهاد یا فرد مسئول نیز می‌تواند بر نحوه برخورد قانونی با مسئله تأثیر بگذارد (Gellman, 2021). هدف این تحقیق، شناسایی و تحلیل این ابعاد و متغیرها و ارائه راهکارهایی برای بهبود چارچوب‌های قانونی موجود در این زمینه است. در نهایت، این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال است که چگونه می‌توان مسئولیت مدنی در فضای مجازی را به‌طور مؤثری در نظام‌های حقوقی مختلف تعریف و تنظیم کرد و چه الگوهایی می‌توانند به بهبود وضعیت حقوقی کاربران در این فضا کمک کنند. این تحقیق می‌تواند به ارائه توصیه‌هایی برای سیاست‌گذاران و قانون‌گذاران در زمینه بهبود قوانین و مقررات مربوط به مسئولیت مدنی در فضای مجازی کمک کند و به ایجاد یک چارچوب قانونی جامع‌تر و کارآمدتر در این زمینه منجر شود.

نقش مسئولیت مدنی در ایجاد اطمینان در فضای مجازی

مسئولیت مدنی در فضای مجازی به‌عنوان یک مکانیزم حقوقی، نقش حیاتی در ایجاد اطمینان و اعتماد کاربران به این فضا ایفا می‌کند. یکی از چالش‌های عمده‌ای که کاربران با آن مواجه هستند، عدم اطمینان نسبت به امنیت و حفاظت از اطلاعات شخصی و حقوق خود در فضای مجازی است (Tahmasbi, 2024). در این راستا، مسئولیت مدنی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای کاهش این نگرانی‌ها عمل کند. وقتی کاربران بدانند که در صورت وقوع خسارت یا نقض حقوقشان، می‌توانند به‌طور قانونی پیگیر جبران خسارت باشند، احساس امنیت بیشتری پیدا می‌کنند (Tabatabaei & Shanivar, 2014). این احساس امنیت به کاربران این امکان را می‌دهد که با اطمینان بیشتری از خدمات و امکانات فضای مجازی استفاده کنند و در تعاملات آنلاین خود احساس راحتی بیشتری داشته باشند (Shahidi Sadeghi, 2023). افزایش اطمینان در فضای مجازی نه تنها به نفع کاربران است، بلکه به رشد و توسعه اقتصادی نیز کمک می‌کند. کسب‌وکارها و ارائه‌دهندگان خدمات آنلاین با ایجاد سازوکارهای مسئولیت مدنی، می‌توانند اعتماد مشتریان را جلب کرده و روابط تجاری پایدارتری برقرار کنند (Bennett, 2020). وقتی کاربران از حقوق خود در فضای مجازی آگاه باشند و بدانند که در صورت وقوع تخلفات می‌توانند به جبران خسارت بپردازند، تمایل بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های آنلاین و خرید از فروشگاه‌های اینترنتی خواهند داشت. این مسئله به نوبه خود باعث رشد بازارهای آنلاین و تقویت اقتصاد دیجیتال می‌شود. به‌علاوه، مسئولیت مدنی در فضای مجازی به ترویج فرهنگ مسئولیت‌پذیری

نیز کمک می‌کند. وقتی افراد متوجه شوند که اعمال آنلاین آن‌ها می‌تواند پیامدهای قانونی به دنبال داشته باشد، احتمال اینکه به رعایت قوانین و مقررات توجه کنند، افزایش می‌یابد. این امر به معنای افزایش انضباط اجتماعی و کاهش تخلفات در فضای مجازی است. به‌طور خاص، کاربران به رعایت حریم خصوصی دیگران و پرهیز از نشر اطلاعات نادرست و مضر تشویق می‌شوند که این خود به ایجاد یک فضای مجازی سالم‌تر و امن‌تر منجر خواهد شد (Naderi, 2018).

نقش مسئولیت مدنی در ایجاد اطمینان همچنین به تقویت رویه‌های قضایی و حقوقی در این حوزه کمک می‌کند. با تدوین و اجرای قوانین روشن و شفاف در زمینه مسئولیت مدنی، قضات و مراجع قضایی می‌توانند به شکل بهتری به پرونده‌های مربوط به فضای مجازی رسیدگی کنند. این امر به نوبه خود باعث می‌شود که تصمیمات قضایی منسجم‌تر و پیش‌بینی‌پذیرتر باشند و کاربران از نتایج قانونی رفتارهای خود آگاه شوند. بنابراین، ایجاد یک نظام حقوقی کارآمد در حوزه مسئولیت مدنی می‌تواند به افزایش اطمینان و اعتماد کاربران به فضای مجازی کمک کند و به توسعه پایدار این فضا منجر شود (Ahmadi & Nikkha, 2022).

انواع مسئولیت مدنی در فضای مجازی

مسئولیت مدنی قراردادی

مسئولیت مدنی قراردادی به تعهداتی اطلاق می‌شود که ناشی از عدم اجرای قراردادهاست و در فضای مجازی با گسترش قراردادهای الکترونیکی اهمیت ویژه‌ای یافته است. قراردادهای الکترونیکی توافقاتی هستند که به‌صورت آنلاین منعقد می‌شوند و در زمینه‌های تجارت الکترونیکی و خدمات آنلاین کاربرد دارند. این قراردادها نیاز به چارچوب‌های حقوقی مناسب برای حمایت از حقوق طرفین دارند و باید به‌طور دقیق تنظیم شوند تا از بروز اختلافات جلوگیری شود (Tajik, 2019). ویژگی‌های قراردادهای الکترونیکی شامل انعقاد سریع و آسان و هزینه‌های کمتر نسبت به قراردادهای سنتی است، اما چالش‌هایی مانند عدم شفافیت شرایط و ضوابط نیز وجود دارد. در صورت بروز اختلاف، اثبات وجود قرارداد و شرایط آن می‌تواند دشوار باشد، به همین دلیل استفاده از امضای دیجیتال و ابزارهای تأیید هویت ضروری است (Taheripour, 2023).

مسئولیت ناشی از عدم اجرای قرارداد به وضعیتی اطلاق می‌شود که یکی از طرفین به تعهدات خود عمل نکرده و طرف مقابل دچار خسارت می‌شود. طرف متضرر می‌تواند از مراجع قضایی درخواست جبران خسارت کند و نیاز به اثبات ارتباط بین عدم اجرای قرارداد و خسارت وجود دارد. همچنین، عدم اعتماد به فروشگاه‌های آنلاین به دلیل عدم اجرای تعهدات می‌تواند به کاهش مشتریان و آسیب به شهرت کسب‌وکار منجر شود (Bahrami, 2017). تدوین قوانین مرتبط با مسئولیت مدنی قراردادی در فضای مجازی باید به‌گونه‌ای باشد که از حقوق طرفین حمایت کند و فضای کسب‌وکار را تسهیل نماید. این قوانین باید شرایط و مقررات مسئولیت ناشی از عدم اجرای قراردادها را به‌وضوح تعیین کرده و راهکارهایی برای حل و فصل اختلافات ارائه دهند. به‌طور کلی، مسئولیت مدنی قراردادی در فضای مجازی می‌تواند به ایجاد اطمینان و اعتماد در روابط تجاری آنلاین کمک کند (Jafari, 2022).

مسئولیت مدنی غیرقراردادی

مسئولیت مدنی غیرقراردادی به وضعیتی اطلاق می‌شود که یک فرد یا سازمان بدون اینکه قراردادی با دیگری داشته باشد، موجب خسارت به او می‌شود. در فضای مجازی، این نوع مسئولیت به‌ویژه در مواردی که تعاملات آنلاین و فعالیت‌های دیجیتال به نقض حقوق دیگران منجر می‌شود، اهمیت ویژه‌ای دارد. با توجه به ویژگی‌های خاص فضای مجازی، از جمله ناشناختگی، گمنامی و سرعت بالای انتشار اطلاعات،

امکان بروز تخلفات و آسیب‌ها بیشتر می‌شود. به همین دلیل، شناخت ابعاد مختلف مسئولیت مدنی غیرقراردادی در این فضا ضروری است تا بتوان از حقوق افراد محافظت کرد و از بروز مشکلات حقوقی جلوگیری نمود. مسئولیت مدنی غیرقراردادی در فضای مجازی می‌تواند ناشی از رفتارهای غیرمسئولانه، سهل‌انگاری یا حتی عمدی باشد (Sadeghi Rad, 2023). به‌عنوان مثال، اگر یک کاربر اطلاعات شخصی دیگری را بدون اجازه منتشر کند و این موضوع به آسیب به اعتبار و حریم خصوصی او منجر شود، مسئولیت مدنی غیرقراردادی ایجاد می‌شود. در این شرایط، فرد متضرر می‌تواند از طریق مراجع قضایی برای جبران خسارت اقدام کند. همچنین، این نوع مسئولیت می‌تواند شامل مواردی مانند انتشار اطلاعات نادرست، نقض حق نشر و کپی‌رایت، و تخلفات مربوط به رفتارهای آنلاین باشد. بنابراین، مسئولیت مدنی غیرقراردادی به‌عنوان یک ابزار حقوقی، می‌تواند به حفاظت از حقوق کاربران در فضای مجازی کمک کند و جلوی تخلفات را بگیرد (Tavakoli, 2020).

نقض حریم خصوصی

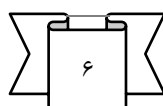
نقض حریم خصوصی یکی از مهم‌ترین چالش‌های مسئولیت مدنی غیرقراردادی در فضای مجازی به شمار می‌رود. با گسترش استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، حریم خصوصی افراد به‌راحتی می‌تواند مورد تعرض قرار گیرد. نقض حریم خصوصی می‌تواند شامل افشای اطلاعات شخصی، انتشار تصاویر یا ویدئوهای خصوصی، و حتی استفاده غیرمجاز از اطلاعات شناسایی فرد باشد. این نوع نقض‌ها نه تنها به اعتبار و حیثیت افراد آسیب می‌زنند، بلکه می‌توانند پیامدهای جدی برای زندگی شخصی و اجتماعی آن‌ها داشته باشند. در بسیاری از موارد، نقض حریم خصوصی به دلیل عدم آگاهی کاربران از حقوق خود و همچنین عدم رعایت اصول اخلاقی و قانونی توسط دیگران رخ می‌دهد. به‌عنوان مثال، کاربران ممکن است اطلاعات شخصی خود را بدون توجه به عواقب آن در شبکه‌های اجتماعی منتشر کنند و در نتیجه، این اطلاعات به دست دیگران بیفتد و سوءاستفاده شود. از سوی دیگر، برخی از کاربران ممکن است به عمد و با نیت سوء از اطلاعات شخصی دیگران استفاده کنند که این امر به شدت موجب نقض حریم خصوصی می‌شود. در این شرایط، مسئولیت مدنی غیرقراردادی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای جبران خسارت و حفاظت از حقوق فردی عمل کند و به فرد متضرر این امکان را بدهد که به دنبال احقاق حقوق خود باشد (Afshari, 2020).

نشر اکاذیب و اطلاعات نادرست

نشر اکاذیب و اطلاعات نادرست یکی دیگر از ابعاد مسئولیت مدنی غیرقراردادی در فضای مجازی است. با گسترش رسانه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین، امکان انتشار اطلاعات نادرست به سرعت و به‌راحتی فراهم شده است. این اطلاعات می‌توانند به‌سادگی به اشتراک گذاشته شوند و به سرعت در بین کاربران پخش گردند. این نوع نشر اطلاعات می‌تواند به اعتبار افراد، سازمان‌ها و حتی کشورها آسیب بزند و تبعات جدی به دنبال داشته باشد. به‌عنوان مثال، انتشار شایعات یا اطلاعات نادرست در مورد یک شخص می‌تواند منجر به آسیب به شهرت او، از دست دادن فرصت‌های شغلی و حتی مشکلات اجتماعی شود.

قوانین مربوط به نشر اکاذیب در فضای مجازی باید به‌گونه‌ای تدوین شوند که بتوانند از حقوق افراد و سازمان‌ها محافظت کنند. در این راستا، مسئولیت مدنی غیرقراردادی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای جبران خسارت‌های ناشی از نشر اطلاعات نادرست عمل کند. فرد متضرر می‌تواند با ارائه شواهد و مدارک لازم، به مراجع قضایی مراجعه کند و از فرد یا سازمانی که اطلاعات نادرست را منتشر کرده است، شکایت کند. این امر می‌تواند به تنبیه متخلف و جلوگیری از تکرار چنین رفتارهایی در آینده منجر شود (Tajik, 2019).

مسئولیت ناشی از رفتارهای کاربران

مسئولیت ناشی از رفتارهای کاربران در فضای مجازی به وضعیتی اشاره دارد که یک کاربر به دلیل رفتارهای خود، موجب خسارت به دیگران می‌شود. این رفتارها می‌توانند شامل توهین، تهدید، آزار و اذیت، و دیگر اعمال ناپسند باشند. به‌عنوان مثال، اگر یک کاربر به‌طور عمدی در یک پلتفرم آنلاین اقدام به آزار و اذیت دیگر کاربران کند، ممکن است به مسئولیت مدنی غیرقراردادی دچار شود. در چنین شرایطی، فرد متضرر می‌تواند به مراجع قضایی مراجعه کند و از فرد متخلف شکایت کند.

در این راستا، شناخت و آگاهی کاربران از حقوق و مسئولیت‌های خود در فضای مجازی امری ضروری است. آموزش‌های حقوقی و اخلاقی می‌تواند به کاربران کمک کند تا بهتر از حقوق خود آگاه شوند و در عین حال از تخلفات و رفتارهای غیرمسئولانه خودداری کنند. همچنین، ارائه‌دهندگان خدمات آنلاین باید سازوکارهایی را برای شناسایی و جلوگیری از رفتارهای ناپسند و تخلفات ایجاد کنند. این امر نه تنها به حفاظت از حقوق کاربران کمک می‌کند، بلکه به ایجاد فضایی سالم و امن در فضای مجازی نیز منجر می‌شود. در نهایت، مسئولیت مدنی غیرقراردادی، به‌ویژه در زمینه رفتارهای کاربران، به‌عنوان ابزاری برای حفاظت از حقوق افراد و ایجاد فضایی امن و مسئولانه در فضای مجازی اهمیت دارد. با توجه به رشد روزافزون فعالیت‌های آنلاین و تعاملات دیجیتال، نیاز به تدوین قوانین و مقررات مناسب برای مدیریت این مسئولیت‌ها و حفاظت از حقوق کاربران بیش از پیش احساس می‌شود (Soleimani, 2021).

مبحث دوم: چارچوب حقوقی مسئولیت مدنی در ایران

گفتار نخست: قوانین و مقررات موجود

چارچوب حقوقی مسئولیت مدنی در ایران به مجموعه‌ای از قوانین و مقررات مربوط می‌شود که به تعیین حقوق و تکالیف افراد در برابر یکدیگر می‌پردازد. این قوانین به منظور تأمین نظم و عدالت در روابط اجتماعی و اقتصادی و همچنین حفاظت از حقوق افراد وضع شده‌اند. در زمینه مسئولیت مدنی، دو قانون اساسی و مهم وجود دارد که به تفصیل به آن‌ها پرداخته می‌شود: قانون مدنی و قانون جرائم رایانه‌ای. این قوانین به‌ویژه در فضای مجازی و در ارتباط با مسئولیت‌های ناشی از فعالیت‌های آنلاین و دیجیتال اهمیت ویژه‌ای دارند.

قانون مسئولیت مدنی

قانون مسئولیت مدنی ایران، مصوب ۷ اردیبهشت ۱۳۳۹، به‌عنوان یک چارچوب حقوقی جامع، مسئولیت افراد را در قبال زیان‌های ناشی از اعمال خود تعیین می‌کند. این قانون به‌وضوح به اصول کلی مسئولیت مدنی و شرایط جبران خسارت پرداخته و شامل موارد مختلفی از جمله خسارات مادی و معنوی، مسئولیت کارفرمایان و مقامات دولتی است. ماده ۱ این قانون تصریح می‌کند که هر شخصی که به عمد یا به دلیل بی‌احتیاطی به حقوق دیگران لطمه وارد کند، موظف به جبران خسارت است. این مفهوم کلی مسئولیت مدنی نشان‌دهنده توجه به فعل و ترک فعل افراد و تأثیر آن بر حقوق دیگران است. قانون مسئولیت مدنی همچنین به شمولیت انواع خسارات اشاره می‌کند. از جمله خسارات مادی، مانند آسیب به اموال، و خسارات معنوی، که شامل لطمه به حیثیت و اعتبار افراد می‌شود. به‌عنوان نمونه، در ماده ۱۰، حق مطالبه جبران خسارت مادی و معنوی به‌صراحت برای افرادی که به حیثیت آن‌ها لطمه وارد شده، پیش‌بینی شده است. این امر نه تنها به حفظ حقوق آسیب‌دیده کمک می‌کند، بلکه بر لزوم مسئولیت‌پذیری افراد در قبال اعمالشان تأکید دارد. یکی از نکات مهم این قانون، مسئولیت کارفرمایان در قبال کارکنان و کارگران است. بر اساس ماده ۱۲، کارفرمایان مسئول خساراتی هستند که کارکنان آن‌ها در حین انجام وظیفه به دیگران وارد می‌کنند. این ماده به افزایش امنیت شغلی و حفاظت از حقوق اشخاص ثالث کمک می‌کند. همچنین، قانون شرایطی برای تخفیف میزان

خسارت تعیین کرده است، به طوری که اگر واردکننده زیان به نحو مؤثری به زیان دیده کمک کند، ممکن است دادگاه میزان خسارت را کاهش دهد (ماده ۴). این توجه به جوانب انسانی و اجتماعی در فرایند جبران خسارت، نشان دهنده رویکرد متعادل قانون گذار است.

علاوه بر این، قانون مسئولیت مدنی به مسئولیت مقامات دولتی نیز پرداخته و تصریح می کند که کارمندان دولت در قبال زیان هایی که در حین انجام وظیفه ایجاد می شود، مسئول هستند. این موضوع در ماده ۱۱ به وضوح بیان شده است و نشان دهنده اهمیت مسئولیت پذیری در بخش دولتی است. اجرای صحیح این قانون به عهده وزارت دادگستری است که می تواند به تضمین انطباق فعالیت های قانونی با نیازهای اجتماعی کمک کند. در نهایت، قانون مسئولیت مدنی ایران به عنوان یک ابزار حقوقی جامع، می تواند به حفظ نظم اجتماعی و حمایت از حقوق بشر کمک کند. این قانون نه تنها به حقوق افراد آسیب دیده توجه دارد، بلکه به مسئولیت افراد در قبال اعمال خود نیز تأکید می کند. با توجه به اهمیت این قانون، تحلیل و بررسی آن باید به گونه ای صورت گیرد که به مفهوم کلی آن و تأثیرات اجتماعی و حقوقی آن توجه شود. این رویکرد نه تنها به درک بهتر از قانون کمک می کند، بلکه می تواند به بهبود مسائل حقوقی و اجتماعی مرتبط با مسئولیت مدنی در جامعه نیز منجر شود.

قانون مدنی

قانون مدنی ایران، مصوب ۱۳۱۴، به عنوان یکی از مهم ترین و اساسی ترین قوانین در زمینه مسئولیت مدنی شناخته می شود. این قانون به تنظیم روابط حقوقی افراد و تعیین حقوق و تکالیف آنان در برابر یکدیگر می پردازد. از آنجایی که مسئولیت مدنی در واقع به تعهدات افراد در قبال خسارت های وارده به دیگران اشاره دارد، درک دقیق این قانون و مواد مرتبط با آن برای حفاظت از حقوق افراد در جامعه، به ویژه در فضای مجازی، امری ضروری است. قانون مدنی ایران در فصل های مختلف خود به موضوعات مختلفی مانند مالکیت، تعهدات، و مسئولیت های مدنی پرداخته است. به ویژه، مواد ۹۱ تا ۱۱۰ این قانون به مسئولیت مدنی اختصاص دارند و اصول کلی این مسئولیت را تعیین می کنند. این مواد به وضوح بیان می کنند که هر فعل یا ترک فعلی که موجب ضرر به دیگری شود، مسئولیت مدنی را به وجود می آورد. این امر نشان دهنده اهمیت و ضرورت رعایت حقوق دیگران در هر نوع تعامل اجتماعی و اقتصادی است. ماده ۹۱ قانون مدنی به صراحت بیان می کند: «هر فعل یا ترک فعلی که موجب ضرر به غیر شود، موجب مسئولیت مدنی است.» این ماده به وضوح تأکید می کند که هر فردی که به نحوی موجب ضرر به دیگری شود، مسئول جبران آن است. در واقع، این ماده به مفهوم کلی مسئولیت مدنی اشاره دارد و به افراد این آگاهی را می دهد که در صورت ارتکاب عمل یا ترک عمل که به ضرر دیگری منجر شود، متعهد به جبران خسارت خواهند بود. به عبارتی، این ماده به نوعی اصل «مسئولیت در قبال اعمال خود» را بیان می کند که از بنیادهای حقوقی در هر جامعه ای به شمار می رود.

ماده ۹۲ نیز به شرایط و مبنای مسئولیت مدنی اشاره دارد و می گوید: «مسئولیت مدنی در صورتی است که فعل یا ترک فعل، به موجب قانون یا قرارداد، موجب ضرر به دیگری شود.» این ماده نشان دهنده این است که برای ایجاد مسئولیت مدنی، لازم است که فعل یا ترک فعل مورد نظر به طور مشخص به ضرر دیگری منجر شده باشد و همچنین باید این فعل یا ترک فعل به نحوی مطابق با قانون یا قرارداد باشد. به عبارت دیگر، مسئولیت مدنی زمانی به وجود می آید که رفتار فردی نه تنها به ضرر دیگری منجر شود، بلکه این ضرر نیز ناشی از تخلف از قوانین یا قراردادهای موجود باشد (Rezaei et al., 2021). این مواد پایه و اساس مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران را تشکیل می دهند و نشان دهنده اهمیت حقوق افراد در برابر یکدیگر هستند. در فضای مجازی، به ویژه با توجه به تعاملات آنلاین و گسترش تجارت الکترونیکی، این قوانین می توانند به طور مستقیم به مسئولیت های ناشی از فعالیت های آنلاین و تعاملات دیجیتال مرتبط شوند. به عنوان مثال، اگر یک کاربر

به دلیل رفتارهای خود، مانند نشر اطلاعات نادرست یا نقض حریم خصوصی دیگران، موجب خسارت به دیگر کاربران شود، می‌توان از این مواد قانونی برای جبران خسارت استفاده کرد.

در این راستا، توجه به مسئولیت مدنی در فضای مجازی اهمیت ویژه‌ای دارد. فضای مجازی به دلیل ویژگی‌های خاص خود، مانند ناشناختگی و عدم حضور فیزیکی طرفین، نیازمند چارچوب‌های حقوقی واضح و مشخص است تا از حقوق کاربران به‌طور مؤثر حمایت کند. به‌طور خاص، این مواد قانونی می‌توانند به‌عنوان ابزارهایی برای جبران خسارت‌ها و ایجاد اطمینان در روابط آنلاین عمل کنند. در نهایت، اهمیت قانون مدنی در زمینه مسئولیت مدنی نه‌تنها در حفظ حقوق افراد، بلکه در ایجاد نظم و امنیت در جامعه نیز مشهود است. با توجه به تحولات روزافزون فناوری و گسترش فضای مجازی، نیاز به بازنگری و به‌روزرسانی قوانین موجود احساس می‌شود تا بتوانند به‌خوبی با چالش‌ها و مسائل جدیدی که در این زمینه به وجود می‌آید، سازگار شوند. به همین دلیل، آگاهی از این قوانین و شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی در فضای مجازی برای تمامی کاربران و فعالان این عرصه ضروری است (Bahrami, 2017).

قانون جرائم رایانه‌ای

قانون جرائم رایانه‌ای، مصوب ۱۳۸۸، به‌عنوان یکی از قوانین کلیدی در راستای مقابله با جرائم مرتبط با فناوری اطلاعات و فضای مجازی، در تلاش است تا حقوق کاربران و اطلاعات آنان را حفظ کند. این قانون به‌ویژه در زمینه مسئولیت‌های مدنی در فضای مجازی و جرائم رایانه‌ای حائز اهمیت است. با توجه به گسترش روزافزون فناوری و فضای مجازی، این قانون به‌عنوان ابزاری قانونی برای شناسایی و مجازات تخلفات در این حوزه به کار می‌رود. ماده ۱ قانون جرائم رایانه‌ای به تعریف جرائم رایانه‌ای پرداخته و به‌وضوح بیان می‌کند که «هر گونه فعل یا ترک فعلی که به‌صورت غیرمجاز به سیستم‌های رایانه‌ای و داده‌های رایانه‌ای آسیب بزند، جرم محسوب می‌شود». این تعریف عمومی، در عین حال که دامنه وسیعی را در بر می‌گیرد، چالش‌های خاصی را نیز به همراه دارد. به‌عنوان مثال، تعیین مصادیق دقیق این جرائم در عمل می‌تواند دشوار باشد. در واقع، با پیشرفت فناوری و ظهور اشکال جدیدی از تخلفات در فضای مجازی، این سؤال به وجود می‌آید که آیا قانون به‌روز و جامع برای مواجهه با این چالش‌ها کافی است یا خیر.

ماده ۲ این قانون به جبران خسارت ناشی از جرائم رایانه‌ای اشاره دارد و تأکید می‌کند که «هر کسی که به موجب این قانون مرتکب جرم شود، علاوه بر مجازات‌های مقرر، موظف به جبران خسارت وارده به شاکی نیز می‌باشد». این ماده به‌وضوح مسئولیت مدنی ناشی از جرائم رایانه‌ای را مورد توجه قرار می‌دهد و افراد متخلف را موظف به جبران خسارت‌های وارده می‌کند. اما در عمل، چالش‌هایی در زمینه اثبات خسارت و تعیین میزان آن وجود دارد. به‌عنوان مثال، در مواردی که خسارت ناشی از نشر اطلاعات نادرست یا نقض حریم خصوصی است، شاکی باید توانایی اثبات خسارت خود را داشته باشد که این امر ممکن است به دلیل فقدان شواهد و مدارک کافی دشوار باشد.

چالش دیگر در قانون جرائم رایانه‌ای، عدم وجود مقررات خاص و جامع برای مسئولیت مدنی در فضای مجازی است. به‌رغم وجود برخی قوانین عمومی، مانند مسئولیت ناشی از تقصیر و مسئولیت بدون تقصیر، این قوانین به‌طور خاص به فضای مجازی و جرائم مرتبط با آن نمی‌پردازند. برای مثال، در مواردی که پلتفرم‌های آنلاین مسئولیتی در قبال محتوای تولیدی کاربران دارند، تعیین مسئولیت دقیق آن‌ها و نحوه جبران خسارت به دلیل عدم وجود مقررات شفاف و مشخص، به چالشی جدی تبدیل شده است. نظام حقوقی ایران همچنین با چالش‌های دیگری در زمینه پیگیری قضایی و اجرای قانون مواجه است. فقدان ابزارهای کافی و تخصصی برای شناسایی و پیگیری جرائم رایانه‌ای می‌تواند منجر به تأخیر در رسیدگی به پرونده‌ها و عدم تحقق عدالت شود. به‌عنوان مثال، برای شناسایی هویت متخلفان و جمع‌آوری شواهد

کافی، مراجع قضایی ممکن است با محدودیت‌هایی مواجه شوند. این موضوع به‌ویژه در جرائم مربوط به حریم خصوصی و نشر اکاذیب به‌وضوح مشهود است.

علاوه بر این، در زمینه جرائم علیه حریم خصوصی، قانون جرائم رایانه‌ای به‌طور خاص به نقض حریم خصوصی کاربران پرداخته است. اما مفاهیم حریم خصوصی و نحوه حفاظت از آن در فضای مجازی به‌طور کامل روشن نیست. این مسئله می‌تواند به سوءاستفاده از اطلاعات شخصی کاربران منجر شود و حقوق آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. به‌علاوه، با توجه به ماهیت بین‌المللی فضای مجازی، چالش‌هایی در زمینه هماهنگی بین‌المللی برای پیگیری جرائم و جبران خسارات وجود دارد. قانون جرائم رایانه‌ای همچنین به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی نیز پرداخته است. ماده ۱۹ این قانون بیان می‌دارد: «چنانچه جرائم رایانه‌ای به نام شخص حقوقی و در راستای منافع آن ارتکاب یابد، شخص حقوقی دارای مسئولیت کیفری خواهد بود.» این موضوع به‌ویژه در دنیای امروز که شرکت‌ها و سازمان‌ها نقش برجسته‌ای در فضای مجازی ایفا می‌کنند، اهمیت دارد. با این حال، اجرای این مسئولیت و تعیین دقیق میزان آن در عمل می‌تواند به چالش‌هایی منجر شود.

در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که قانون جرائم رایانه‌ای ایران به‌عنوان یک ابزار قانونی برای مقابله با جرائم مرتبط با فضای مجازی و حفاظت از حقوق کاربران نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی مداوم است. این قوانین باید به‌گونه‌ای طراحی و اجرا شوند که از حقوق کاربران به‌طور مؤثر حفاظت کنند و به ایجاد یک فضای مجازی امن و مسئولانه کمک نمایند. با توجه به تحولات سریع فناوری و چالش‌های جدیدی که در این عرصه به وجود می‌آید، ضرورت دارد که نظام حقوقی ایران در زمینه مسئولیت مدنی در فضای مجازی، به‌روزرسانی و اصلاحات لازم را انجام دهد تا بتواند به‌طور مؤثر با این چالش‌ها مقابله کند. این بازنگری و اصلاحات می‌تواند شامل تدوین قوانین خاص برای مسئولیت مدنی در فضای مجازی، تقویت ابزارهای قضایی و فنی برای پیگیری جرائم و افزایش آگاهی عمومی در زمینه حقوق و مسئولیت‌های کاربران در فضای مجازی باشد. به این ترتیب، می‌توان به ایجاد محیطی امن و سالم در فضای مجازی کمک کرد و از حقوق کاربران به‌طور مؤثر محافظت نمود (Rezaei et al., 2021).

نتیجه‌گیری

تحلیل مسئولیت مدنی در فضای مجازی در نظام حقوقی ایران نه‌تنها نشان‌دهنده چالش‌های اساسی است، بلکه ضرورت‌های مهمی را نیز به تصویر می‌کشد که نیازمند توجه و اقدام فوری هستند. با گسترش روزافزون استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، مسائل حقوقی و مسئولیت‌های ناشی از فعالیت‌های آنلاین به یک موضوع حیاتی تبدیل شده‌اند. این موضوع می‌تواند تأثیرات عمیق‌تری بر روابط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه داشته باشد و به همین دلیل، درک و تحلیل دقیق مسئولیت مدنی در این زمینه از اهمیت بالایی برخوردار است. یکی از نکات کلیدی این تحقیق، فقدان یک چارچوب قانونی جامع و روشن در ایران برای مدیریت مسئولیت مدنی در فضای مجازی است. در حالی که قوانین موجود مانند قانون مدنی و قانون جرائم رایانه‌ای برخی از ابعاد مسئولیت را پوشش می‌دهند، اما به دلیل پیچیدگی‌های خاص فضای مجازی و ظهور چالش‌های جدید، این قوانین به‌طور کامل پاسخگوی نیازهای فعلی نیستند. این وضعیت می‌تواند منجر به سردرگمی و عدم هماهنگی در برخورد با دعاوی مربوط به مسئولیت مدنی شود. به‌ویژه، فقدان مقررات مشخص برای مسئولیت ناشی از فعالیت‌های آنلاین، مانع از جبران خسارت به آسیب‌دیدگان و جلوگیری از تخلفات می‌شود. به‌طور کلی، این عدم شفافیت در چارچوب قانونی می‌تواند به تضعیف اعتماد عمومی به فضای مجازی و تجارت الکترونیکی منجر شود.

نقض حریم خصوصی و انتشار اطلاعات نادرست از دیگر چالش‌های جدی در این حوزه هستند که به‌ویژه در دنیای دیجیتال امروز، به‌طور فزاینده‌ای اهمیت یافته‌اند. با افزایش استفاده از پلتفرم‌های اجتماعی و فضای مجازی، حفاظت از حریم خصوصی کاربران به یک دغدغه اساسی تبدیل شده است. این نقض‌ها می‌توانند شامل افشای اطلاعات شخصی، انتشار تصاویر یا ویدئوهای خصوصی، و حتی استفاده غیرمجاز از اطلاعات شناسایی فرد باشند. در حال حاضر، قوانین و رویه‌های قضایی در ایران به‌صورت کامل به این مسائل پرداخته نشده و این موضوع می‌تواند منجر به سوءاستفاده و نقض حقوق کاربران شود. از سوی دیگر، با توجه به اینکه بسیاری از فعالیت‌های آنلاین بدون رضایت کاربران انجام می‌شود، نیاز به ایجاد چارچوب‌های قانونی مناسب برای حفاظت از حریم خصوصی در فضای مجازی به‌شدت احساس می‌شود.

مسئولیت مدنی غیرقراردادی نیز به‌ویژه در زمینه رفتارهای کاربران و نشر اکاذیب، اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. با توجه به ناشناختگی و گمنامی که فضای مجازی فراهم می‌کند، امکان بروز تخلفات و نقض حقوق دیگران به‌طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. به‌عنوان مثال، اگر یک کاربر به عمد اطلاعات نادرست یا توهین‌آمیز را درباره فرد دیگری منتشر کند، این عمل می‌تواند عواقب جدی برای قربانی داشته باشد. بنابراین، شناسایی و تحلیل دقیق ابعاد مختلف مسئولیت مدنی غیرقراردادی و ارائه راهکارهای مناسب برای حفاظت از حقوق کاربران در این فضا امری ضروری به نظر می‌رسد. این امر نه‌تنها به ایجاد یک فضای مجازی سالم و امن کمک می‌کند، بلکه به تقویت فرهنگ مسئولیت‌پذیری در میان کاربران نیز منجر می‌شود.

در نهایت، برای ایجاد یک فضای مجازی امن و مسئولانه، نیاز به تدوین قوانین و مقررات جدید و به‌روزرسانی قوانین موجود احساس می‌شود. این قوانین باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که از حقوق کاربران به‌طور مؤثر محافظت کنند و به ایجاد سازوکارهای مناسب برای جبران خسارت‌های ناشی از تخلفات و نقض حقوق کمک نمایند. علاوه بر این، افزایش آگاهی عمومی در زمینه حقوق و مسئولیت‌های کاربران در فضای مجازی می‌تواند به تقویت فرهنگ مسئولیت‌پذیری و کاهش تخلفات کمک کند. این آگاهی می‌تواند از طریق آموزش‌های حقوقی و اخلاقی به کاربران منتقل شود و به آن‌ها این امکان را بدهد که از حقوق خود دفاع کنند و از رفتارهای غیرمسئولانه پرهیز نمایند.

تحقیقات بیشتر در این زمینه می‌تواند به روشن‌تر شدن ابعاد مختلف مسئولیت مدنی در فضای مجازی و بهبود نظام حقوقی ایران در این حوزه منجر شود. با توجه به تحولات سریع فناوری و چالش‌های جدیدی که در این عرصه به وجود می‌آید، ضروری است که نظام حقوقی ایران در زمینه مسئولیت مدنی در فضای مجازی، به‌روزرسانی و اصلاحات لازم را انجام دهد. این بازنگری و اصلاحات می‌تواند شامل تدوین قوانین خاص برای مسئولیت مدنی در فضای مجازی، تقویت ابزارهای قضایی و فنی برای پیگیری جرائم و افزایش آگاهی عمومی در زمینه حقوق و مسئولیت‌های کاربران در فضای مجازی باشد. به این ترتیب، می‌توان به ایجاد محیطی امن و سالم در فضای مجازی کمک کرد و از حقوق کاربران به‌طور مؤثر محافظت نمود. در نتیجه، مسئولیت مدنی در فضای مجازی نه‌تنها به‌عنوان یک ابزار حقوقی، بلکه به‌عنوان یک عامل کلیدی در ایجاد اعتماد و اطمینان در این فضا، نقشی حیاتی ایفا می‌کند.

پیشنهادات

یکی از چالش‌های اصلی نظام حقوقی ایران، عدم انسجام و شفافیت در رویه قضایی است. به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود که تلاش‌هایی برای ایجاد یک پایگاه داده جامع از رأی‌های قضایی و رویه‌های قضایی انجام شود تا قضات و وکلا بتوانند به‌راحتی به اطلاعات مرتبط دسترسی پیدا کنند. این امر می‌تواند به ارتقای کیفیت تصمیمات قضایی و افزایش اعتماد عمومی به نظام حقوقی کمک کند.

ارائه دوره‌های آموزشی منظم برای قضات و وکلا در زمینه تفسیر و اجرای قوانین جدید و رویه‌های قضایی می‌تواند به بهبود کیفیت رسیدگی به دعاوی و افزایش توانایی قضات در انطباق با شرایط جدید کمک کند. این آموزش‌ها باید شامل مباحث مربوط به فناوری‌های نوین و چالش‌های مربوط به فضای مجازی نیز باشد.

در حالی که نظام حقوقی انگلستان به‌طور عمده بر پایه رویه قضایی استوار است، پیشنهاد می‌شود که در ایران نیز قوانین مدونی در زمینه مسئولیت مدنی، به‌ویژه در حوزه‌های جدید مانند فضای مجازی و فناوری‌های نوین، تدوین و به‌روزرسانی شود. این قوانین باید به‌گونه‌ای باشند که به مسائل و چالش‌های جدید پاسخ دهند و از حقوق افراد به‌طور مؤثری حفاظت کنند.

در انگلستان، نهادهای مختلفی برای ارائه مشاوره‌های حقوقی و حمایت از حقوق افراد وجود دارد. این نوع نهادها می‌توانند در ایران نیز ایجاد شوند تا به افراد کمک کنند تا از حقوق خود آگاه شوند و در صورت نیاز، از طریق دادگاه‌ها به دنبال جبران خسارت باشند. این نهادها باید به‌ویژه بر روی آموزش و افزایش آگاهی عمومی در زمینه حقوق و مسئولیت‌های مدنی تمرکز کنند.

در هر دو کشور، توجه به ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی در تدوین و اجرای قوانین مسئولیت مدنی ضروری است. در ایران، این امر می‌تواند به بهبود کیفیت تصمیمات قضایی و افزایش اعتماد عمومی به نظام حقوقی کمک کند. در انگلستان، توجه به ارزش‌های اجتماعی و حقوق بشر می‌تواند به ایجاد چارچوب‌های قانونی مؤثری در زمینه مسئولیت مدنی منجر شود.

با توجه به نیاز به تسریع در فرایندهای قضایی، پیشنهاد می‌شود که در هر دو کشور، سیستم‌های حل و فصل اختلافات، به‌ویژه از طریق میانجیگری و سازش، تقویت شود. این سیستم‌ها می‌توانند به کاهش بار دادگاه‌ها و تسهیل دسترسی به عدالت کمک کنند.

با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون در زمینه مسئولیت مدنی، به‌ویژه در حوزه فناوری و فضای مجازی، پیشنهاد می‌شود که نظام‌های قضایی تخصصی برای رسیدگی به دعاوی مرتبط با این حوزه‌ها ایجاد شود. این نظام‌های تخصصی می‌توانند به بهبود کیفیت رسیدگی به دعاوی و افزایش دقت در تصمیمات قضایی کمک کنند.

تدوین قوانین خاص که به‌طور مستقیم به مسئولیت‌های مدنی در فضای مجازی پرداخته و چالش‌های خاص این حوزه را مدنظر قرار دهد، ضرورت دارد. این قوانین باید شامل مواردی همچون نقض حریم خصوصی، انتشار اطلاعات نادرست و مسئولیت پلتفرم‌ها در قبال محتوای تولیدی کاربران باشد.

ایجاد سازوکارهای مؤثر برای نظارت بر اجرای قوانین موجود و جدید در حوزه مسئولیت مدنی و فضای مجازی ضروری است. این امر می‌تواند شامل همکاری با نهادهای دولتی و غیردولتی برای رصد و تحلیل تخلفات و ارائه بازخورد به مقامات مربوطه باشد.

برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای عموم مردم درباره حقوق و مسئولیت‌های خود در فضای مجازی می‌تواند به افزایش آگاهی و توانمندی کاربران در حفاظت از حقوقشان کمک کند. این آموزش‌ها باید شامل مباحث مربوط به حریم خصوصی، امنیت اطلاعات و نحوه پیگیری حقوقی تخلفات باشد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

حامی مالی

EXTENDED SUMMARY

The rapid expansion of cyberspace has transformed the legal understanding of social interaction, economic exchange, communication, privacy, and liability. In contemporary societies, digital platforms are no longer peripheral tools but central environments in which individuals, companies, public institutions, and service providers interact, exchange information, conclude contracts, and produce legal effects. This transformation has created new risks, especially where online conduct causes material, moral, reputational, or informational harm. Civil liability in cyberspace therefore emerges as a critical legal mechanism for determining who must compensate damages caused by online activities and under what conditions such liability should be established. In the Iranian legal system, civil liability has traditionally been grounded in general principles such as fault, causation, compensation, and the personal nature of liability; however, the specific characteristics of cyberspace, including anonymity, transboundary communication, algorithmic mediation, rapid dissemination of content, and the multiplicity of actors involved in digital interactions, have complicated the application of conventional legal rules. Comparative attention to other legal systems, particularly England, also demonstrates that even systems with more developed judicial precedents and regulatory mechanisms continue to face unresolved issues concerning platform responsibility, privacy protection, misinformation, and the scope of compensable harm (Cohen, 2020; Dal Pizzol, 2020; Gordon, 2021; Regan, 2021).

The central problem addressed in this study is the legal analysis of civil liability in cyberspace within the Iranian legal system, with attention to the conceptual, doctrinal, and practical challenges that arise when traditional liability rules are applied to digital environments. The importance of this issue lies in the fact that online harms do not always fit neatly into classical categories of contractual and non-contractual liability. For instance, harm may arise from the disclosure of personal data, destruction or manipulation of digital information, unauthorized publication of private images, dissemination of false information, online harassment, breach of electronic agreements, or failures by platforms to prevent foreseeable damage. In such cases, identifying the liable party may be difficult because harmful conduct may involve individual users, corporate actors, intermediaries, hosting services, online marketplaces, or social media platforms. Moreover, the injured person may face evidentiary problems in proving the identity of the wrongdoer, the causal relationship between the digital act and the damage, and the extent of material or moral harm. These difficulties show that cyberspace requires a more precise regulatory framework than the mere extension of traditional civil liability doctrines. In Iran, although general laws such as the Civil Code, the Civil Liability Act, and the Computer Crimes Act provide certain legal foundations, they do not fully respond to the technical and social realities of digital harm (Bahrami, 2017; Jafari, 2022; Rezaei et al., 2021; Soleimani, 2021; Tavakoli, 2020).

Privacy violation constitutes one of the most significant grounds of civil liability in cyberspace. The digital environment allows personal information to be collected, stored, analyzed, reproduced, and distributed with unprecedented speed and scale, often without the meaningful knowledge or consent of users. In this context, privacy is not merely a private interest but a foundational condition for dignity, autonomy, informational self-determination, and trust in digital interactions. The unauthorized disclosure of personal data, publication of private images or videos, misuse of identifying information, and surveillance-based exploitation of user behavior may lead to serious moral, reputational, economic, and social harm. In the Iranian legal system, privacy protection exists in scattered legal provisions, but the absence of a comprehensive and coherent data protection and

privacy liability framework creates uncertainty for both victims and adjudicatory authorities. This uncertainty may lead to inconsistent judicial interpretations and insufficient remedies for affected users. Comparative legal scholarship also indicates that effective privacy protection requires not only compensatory rules but also preventive duties, institutional accountability, and clear standards for data controllers and digital service providers. Accordingly, civil liability should be understood not only as a post-harm compensatory mechanism but also as a regulatory tool capable of encouraging responsible behavior among users, businesses, and platforms (Afshari, 2020; Bennett, 2020; Gellman, 2021; Naderi, 2018; Solove, 2020; Tahmasbi, 2024).

Another important dimension of civil liability in cyberspace concerns the dissemination of false information, harmful content, and irresponsible user behavior. Cyberspace enables information to circulate instantly and widely, which increases the potential consequences of defamation, misinformation, rumors, reputational attacks, and misleading content. Unlike traditional media, online communication often involves decentralized publication, anonymous users, rapid content sharing, and algorithmic amplification, all of which make legal control more difficult. Where false information causes damage to a person's reputation, business interests, social standing, or psychological security, civil liability may serve as a means of compensation and deterrence. However, the legal regulation of false information must also be balanced with freedom of expression, access to information, and the avoidance of excessive censorship. This balance is especially important in digital contexts where platforms may simultaneously function as communication infrastructures, commercial actors, and content moderators. User behavior also raises distinct liability questions, particularly in cases of online harassment, threats, insults, unauthorized publication of content, infringement of copyright, and unlawful interference with personal data. The study therefore emphasizes that civil liability in cyberspace should distinguish between individual user liability, contractual liability arising from electronic agreements, non-contractual liability for wrongful acts, and the possible responsibility of platforms for failure to prevent or respond to harmful conduct (Calo, 2017; DeNardis, 2014; Taheripour, 2023; Tajik, 2019; Tufekci, 2017; West, 2020).

From a legal-structural perspective, the Iranian framework for civil liability in cyberspace remains fragmented. The Civil Liability Act provides a general basis for compensation where a person intentionally or negligently causes harm to another, including material and moral damage. The Civil Code also reflects broad principles of responsibility for harmful acts and omissions. The Computer Crimes Act addresses certain unlawful acts in digital environments and provides a basis for criminal responsibility and, in some cases, compensation for victims. Nevertheless, these instruments were not designed as an integrated system for the full range of civil harms arising from modern digital interactions. As a result, several gaps remain: the lack of detailed rules on platform liability, uncertainty regarding the burden of proof in online harms, insufficient procedural mechanisms for identifying anonymous wrongdoers, limited standards for compensation of moral and reputational damages, and inadequate regulation of personal data breaches. The comparative dimension shows that the development of a coherent legal model requires coordination between substantive liability rules, procedural tools, technical evidence standards, privacy protections, and judicial specialization. Therefore, the improvement of Iranian law in this field requires both legislative reform and institutional capacity-building, including specialized judicial training, clearer statutory definitions, mechanisms for alternative dispute resolution, and public legal education regarding digital rights and responsibilities (Ahmadi & Nikkhah, 2022; Lyon, 2018; Sadeghi Rad, 2023; Shahidi Sadeghi, 2023; Tabatabaei & Shanivar, 2014).

In conclusion, civil liability in cyberspace should be regarded as a necessary legal foundation for protecting individual rights, strengthening trust in digital interactions, and ensuring accountability in online environments. The findings indicate that while Iranian law contains important general principles for addressing harm, these principles are insufficient when confronted with the complexity, speed, anonymity, and technical structure of cyberspace. A more effective legal framework must clearly regulate contractual and non-contractual liability, privacy violations, misinformation, user misconduct, data-related harm, and the responsibility of online platforms. Such a framework should also provide practical mechanisms for identifying wrongdoers, proving harm, assessing damages, and ensuring accessible remedies for victims. Legal reform in this area should not be limited to punishment after harm has occurred; it should also promote prevention, education, responsible platform governance, and public awareness. Ultimately, the development of a coherent and specialized system of civil liability in cyberspace can contribute to a safer, more reliable, and more rights-oriented digital environment in Iran, while also supporting the growth of digital commerce, public confidence, and the rule of law in online relations.

References

- Afshari, A. (2020). Liability Arising from Breach of Privacy in Social Media. *Journal of Media and Communication Law*, 2(4), 35-54.
- Ahmadi, F., & Nikkhah, R. (2022). The Role of Laws in Protecting Users' Rights in Digital Space. *Legal Research*, 8(3), 22-36.
- Bahrami, A. A. (2017). Civil Liability Arising from Destruction of Data and Information in Cyberspace. *Journal of Technology Law*, 5(2), 60-82.
- Bennett, C. J. (2020). Digital Rights in the Age of Surveillance Capitalism. *Journal of Information Technology & Politics*.
- Calo, R. (2017). Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap. *University of California, Davis Law Review*.
- Cohen, J. E. (2020). What Privacy Is For. *Harvard Law Review*.
- Dal Pizzol, R. (2020). Responsabilidade Civil: Funções Punitiva e Preventiva. *Revista IBERC*, 3(3), 139-148.
- DeNardis, L. (2014). *The Global War for Internet Governance*. Yale University Press.
- Gellman, R. (2021). *Privacy and Civil Liberties in the Digital Age*. American Bar Association.
- Gordon, S. (2021). *The Law of Digital Media: Understanding Liability in Cyberspace*. Routledge.
- Jafari, A. (2022). Legal Analysis of Civil Liability Arising from Personal Data Breach in Cyberspace. *Ferdowsi University of Mashhad Legal Quarterly*, 16(2), 67-82.
- Lyon, D. (2018). *The Culture of Surveillance: Watching as a Way of Life*. New York University Press.
- Naderi, S. (2018). Examining Civil Liability Arising from Breach of Privacy in Cyberspace. *Journal of Private Law*, 12(4), 120-138.
- Regan, P. M. (2021). *Legislating Privacy: The Role of the State in Protecting Personal Information*. Cambridge University Press.
- Rezaei, A., Ahmadi, M., & Naderi, F. (2021). Civil Liability in Cyberspace. *Journal of Information Technology Law*, 5(2), 45-60.
- Sadeghi Rad, E. (2023). Civil Liability Arising from Medical Tourism. *Medical Law*, 16, 574-587.
- Shahidi Sadeghi, R. (2023). Civil Liability of Arbitrators in Cyberspace Arbitration. *Ahrar Private Law Research Journal*, 4(1), 179-197.
- Soleimani, N. (2021). Civil Liability in Cyberspace: A Legal Analysis. *Legal Research*, 15(3), 67-89.
- Solove, D. J. (2020). *Understanding Privacy*. Harvard University Press.
- Tabatabaei, S. M., & Shanivar, G. (2014). A Comparative Study of the Law Governing Civil Liability in Iranian and English Law from the Perspective of Conflict of Laws. *Comparative Law*, 11(2), 25-44.
- Taheripour, Z. (2023). Examining Jurisprudential Rules Related to the Creation of Liability in Cyberspace with Emphasis on the Rule of Guiding the Ignorant. *Studies in Jurisprudence and Media Law*, 5(2), 7-21.
- Tahmasbi, A. (2024). Privacy Issues in Cyberspace: Challenges and Solutions. *Journal of Human Rights*, 6(2), 50-65.
- Tajik, S. (2019). A Legal Examination of Cybercrimes and Civil Liability. *Journal of Law and Technology*, 5(2), 101-120.
- Tavakoli, M. (2020). A Legal Examination of Internet Crimes and Civil Liability. *Journal of Technology Law*, 7(1), 23-44.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press.

West, S. M. (2020). The Ethics of Artificial Intelligence: A Framework for Responsible AI. *Harvard business review*.